

Metin odaklı eleştirinin mimarı

Tarihsel olarak baktığımızda Türkiye’de metin odaklı eleştiri anlayışının Mehmet Rifat’la başladığını söyleyebiliriz. Roland Barthes’in öğrencisi olan Rifat, bu anlayışın teorik yapısının inşasının da hem telif hem de çeviri olarak mimarıdır.

Metin odaklı eleştiri ya da okuma anlayışı 70’lerin hemen ikinci yarısında girdi Türkiye’ye. Oğuz Demiralp, Akşit Göktürk, Mehmet Rifat, Bedreddin Cömert, Enis Batur bu anlayışın ilk temsilcileriydi. Tarihsel olarak biraz daha yakından baktığımızda, başlangıç noktasının Mehmet Rifat olduğunu söyleyebiliriz. Rifat’ın, ‘Yazınsal Betik Üstüne Araştırmalar’ adlı ilk kitabının yayımlanış tarihi 1976’dır. Rifat’ın ikinci kitabı, ‘Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme - Michel Butor’un Değişim’i’ adlı kitabının yayımlanış tarihi ise 1978’dir. Bu kitap İstanbul Üniversitesi yayınlarından çıkar, yani etkisi akademi içinde kalır.

Akşit Göktürk’ün ‘Okuma Uğraşısı’ 1979’da yayımlanmış. Göktürk’ün 80’lerde yazdığı yazıların bir toplamı olan ‘Sözün Ötesi’ ise 1989’da yayımlanacaktır. Bedreddin Cömert’i anarken kastettiğim, resim sanatına ilişkin geliştirdiği çözümleme anlayışıdır. Cömert’in resim sanatına yönelik geliştirdiği metin odaklı okuma anlayışını şiiri okumak için geliştirememiş olması benim için hep düşündürücü olmuştur. Oğuz Demiralp’in Tanpınar’ın edebiyatına odaklandığı ilk kitabı ‘Kutup Noktası’ 1990’da yayımlandı, yazım tarihiyse 1979’dur. Tanpınar’ı Oğuz Demiralp keşfetti, altını çizelim. Bu keşifte, metin odaklı okumanın rolünün göz ardı edilmemesi kanısındayım. Demiralp’in 1995’te yayımlanan ‘Okuma Defteri’ kitabını bir ölçüde ilk kitabı saymak lazım, çünkü bu kitabı oluşturan yazıların önemli bir kısmı 1975 ve 1976 yılında yayımlanmıştır, bir kısmı da 79 ve 80 yılında. Enis Batur’un, Ece Ayhan’ın şiirine odaklanan, ‘Eleştirel Okumalar (1974-1978)’ altbaşlığını taşıyan ‘Tahta Troya’ kitabı, 1981’de yayımlanmıştır; bu türden bir diğer kitabı olan ‘Estetik Ütopya’ ise 1987’de. Metin merkezli eleştiriye odaklanan Kuram dergisinden de söz etmek gerekir. Derginin genel yayın yönetmeni Yurdanur Salman’dı ve Mehmet Rifat da yayın kurulunda yer alıyordu. Rifat, metin odaklı şiir eleştirisi dergisi Ludingirra’nın da yayın kurulunda yer al-

mıştır. Burada birbirini etkileyen değil, birbirinden bağımsız gelişen bir okuma biçiminden söz ediyorum.

Mehmet Rifat, bu anlayışın Türkiye’de ortaya çıkışının sadece başlangıcını oluşturmaz, bu anlayışın teorik yapısının inşasının da hem telif hem de çeviri olarak mimarıdır. Mehmet Rifat, Roland Barthes’in öğrencisidir. (Barthes’in ‘Göstergebilimsel Serüven’ ile Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş’ kitaplarını Türkçeye Rifat çevirir. Burada Tahsin Yücel’i de anmak gerekir; Barthes’in önemli bir çevirmeni de Tahsin Yücel’dir.) Mehmet Rifat’ın eleştiri teorisini, (ki ‘Metnin Sesi’ bu anlayışın teori ve uygulamasını içeren metinlerden oluşur) Barthes’la aynı kulvarda değerlendirmek sanırım yanlış olmaz. Dolayısıyla Rifat’a göre, yazınsal eleştiri bir gösterge eleştirisidir. Ancak Roland Barthes, toplumsal gösterge analizine de odaklanmıştı; ‘Çağdaş Söylenler’ ile ‘Bir Aşk Söyleminden Parçalar’da olduğu gibi ve Barthes asıl ününü bu kitaplarla edinir. (Her iki kitabın çevirmeni Tahsin Yücel’dir. Ama Rifat yazın eleştirisine odaklanmıştır.)

Bir soru: Yapıt ya da metin odaklı eleştirinin Türkiye’de başarılı olduğundan söz edilebilir mi? Resim okumasında başarılı oldu, sözgelimi John Berger’in ‘Görme Biçimleri’ (Çev. Yurdanur Salman). Yazınsal okumada başarılı olduğundan söz etmek zor. Bunun nedeni gösterge eleştirisinin kendisinden gelmiyor. Özellikle şiir ve roman söz konusu olduğunda, ideolojik mesajı ve duruşu olan şair ve yazarlar, metne odaklanılmasını değil, kendi ideolojik duruşlarının hesaba katılmasını istiyorlar. Rifat ise 1976’da, daha ilk kitabında bu özlemin, kelimenin tam anlamıyla ‘geleneksel’ olduğunu dile getirmiştir. ■

METNİN SESİ

Mehmet Rifat
Yapı Kredi Yayınları, 2021
248 sayfa, 34 TL.